

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ

АЛБЕНА МИРЧЕВА. УВОД В ПАЛЕОБАЛКАНИСТИКАТА.
София, ИК „Ни Плюс“, 2017. 246 с.

ЖИВКА КОЛЕВА-ЗЛАТЕВА

Монографията на Албена Мирчева „Увод в палеобалканистиката“ представява задълбочено и широкообхватно изследване, стъпило върху богата научна литература, намерило баланса между традиция и съвременни постижения в областта на палеобалканистиката. Този труд, замислен като учебник за нуждите на университетския курс по палеобалкански езици, надхвърля изискванията, поставяни пред учебната литература – с последователното цитиране на научна литература и нейния обхват, с поставянето на широк кръг дискуссионни въпроси и вземането на отношение по тях, с прилежното проследяване на историята на всеки изследван въпрос. Неговото написване е провокирано от факта, че в настоящия момент „липсва актуална научна литература на български език, която да представя в синтезиран вид натрупаната (особено по-новата) информация относно реликтните езици на Балканския полуостров и тяхното изучаване“, каквото обобщаващо изследване у нас се явява издадената през 1977 г. знаменита монография на бележития български индоевропеист Владимир Георгиев „Траките и техният език“ (с. 11). Авторката си поставя за цел да представи до голяма степен изчерпателна и най-важното – осъвременена информация за палеобалканските езици, за техните родствени отношения, за фонологичните, морфологичните, словообразователните и лексикалните сходства и различия между тях, осмислени в диахронна перспектива, като разгледа развитието на изследванията по отделните въпроси, съществуващите хипотези и съвременните тенденции в развитието на палеобалканистиката (с. 11).

Монографията притежава ясна и логична структура, определена от целите и спецификата на изследването. След преглед на състоянието на палеобалканистичните проучвания, както и на мястото на българските и чуждестранните учени на това научно поприще, изчерпателно са разгледани източниците, върху които стъпват изследванията на най-древните балкански езици – литературните и историческите произведения на античните автори, античните лексикони и глосарии, епиграфските данни, ономастичният материал, субстратната лексика. Изтъкнати са специфичните проблеми, свързани с изучаването на палеобалканските езици. Напълно основателно като такива са посочени: липсата на собствена писменост у тях и поради тази причина невъзможността за адекватно представяне на звуковата форма на запазения езиков материал; несигурността на графемните представяния от античните автори; липсата на достатъчно количество запазена апелативна лексика и на текстове, което прави невъзможно изследването на синтаксиса; голямото етнолингвистично разнообразие на палеобалканските народи, наличието на множество племена, говоре-

щи близки езици (или диалекти); населяваната огромна територия; миграцията на отделните племена, контактуващи помежду си и с други народи; съхраняването на различно количество езикови данни от отделните езици. Всичко това прави изключително трудно проследяването на генезиса на отделните палеобалкански езици и определянето на родствените отношения между тях.

В отделни части на монографията са анализирани данните за основните палеобалкански езици – пеласгийския, тракийския, дако-мизийския, фригийския, илирийския и древния македонски. Разгледана е и крито-микенската писменост, включваща текстове, създадени чрез сричково писмо, станало известно като линеар А и линеар Б. Авторката се стреми за всеки един език по възможност да привежда еднотипна информация – екстралингвистични данни относно племената, говорили съответния език, населявана територия и миграционни процеси, данни за контакти с други балкански и небалкански народи, сведения от антични автори, както и исторически и археологически свидетелства; глоси и ономастични данни, осмислени в сравнително-историческа перспектива; изводи за подсистемите на съответния език – фонологична, морфологична, словообразователна и лексикална, в степен, в която това е възможно да се направи според наличните данни. За всеки един език са представени съществуващите хипотези със съответните аргументи по един или друг въпрос. Винаги са привеждани факти от най-нови изследвания, базирани на последните открития на артефакти от материалната и духовната култура на изследваните древни народи. Без да натрапва мнението си, авторката дава вероятностна оценка на създадените във времето хипотези с оглед и на получените най-нови данни от многогодишните търсения на учените. Разсъжденията на А. Мирчева я представят като ерудиран учен, умеещ да взема решения въз основа на обобщаването на данни от различно естество – исторически, лингвистични, палеографски, етнокултурни. Представените етимологии са съобразени с ларингалната теория за реконструкция на индоевропейските морфеми, допускаща възстановяването на ранни форми на праезика. Включени са снимки на паметници на разглежданите езици, исторически карти, таблици, които представят фонетични съответствия, граматически данни, обобщения на прилики и разлики.

Най-подробно е разгледан тракийският език, за който науката разполага с най-много изследвания поради наличието на разнородни свидетелства – исторически, археологически, лингвистични. Обобщени и анализирани са етногеографски, исторически, културологични и лингвистични данни относно състава на тракийските племена, тракийския пантеон, глоси, ономастика, фонетика, словообразуване, морфология и текстове (надписи). Нов аспект в проучването на тракийската фонологична система е проследяването на рефлексите на индоевропейските ларингали в тракийския лексикален материал. На всеки един от останалите палеобалкански езици е посветена по една тема, като е спазен стремежът за еднотипност на изложението в степен, допустима от наличните данни.

Въз основа на многоаспектното съпоставяне между отделните палеобалкански езици А. Мирчева прави изводи за пеласгийския и тракийския език като различни езици, макар и близки, поради разлики в рефлексите на индоевропейските ларингали и в действието на закона на Грасман; за тракийския и дако-мизийския като различни езици въз основа на различия във вокализма и консонантизма и свързани с тях различия в топонимията и антропонимията; за македонския като различен от гръцкия поради установени разлики във вока-

лизма и консонантизма. Отхвърлена е и идеята за общ трако-фригийски език поради отсъствие на езикови данни, подкрепящи такава хипотеза. Въз основа на цялостното проучване на палеобалканските езици, представено в монографията, е направен изводът за категоричността на родствените отношения между тях, за близостта на всеки един от тези езици и с древногръцкия език, която при фригийския и древния македонски се оказва изключително голяма и според авторката е предпоставка за асимилирането им. Безспорната близост между палеобалканските езици, която се дължи и на продължителните контакти между тях, според А. Мирчева дава основание да се направи заключението, че „напълно основателно може да се приеме идеята за съществуването в древността на палеобалкански езиков съюз с водещата роля на гръцкия език. Тази езикова общност е функционирала и е имала своите проявления както на територията на Балканите, така и в Мала Азия, където неминуемо е влизала в интерферентни отношения и с местните хето-лувийски езици“ (с. 228). Този извод изглежда логичен и вероятно ще бъде оценен от палеобалканистите. Общият поглед върху реликтните езици на Балканите дава основание на авторката да заключи, че те (с изключение на илирийския език, за който има оскъдни езикови данни) са изпитали силното влияние от страна на гръцкия език върху всичките си подсистеми. За такова влияние говорят: тракийските дифтонги, развити по модела на гръцките, но хронологично по-късно; съответствията между тракийската двусъставна антропонимия и гръцките лични имена; наличието на идентични словообразователни компоненти в тракийската и гръцката топонимия и хидронимия; сходствата в завършъците на думите в тракийския и гръцкия език, които говорят и за сходства в родовете и склоненията.

Освен че обобщава огромен материал за палеобалканските езици, включващ резултатите от множество изследвания с по-общ и по-частен характер, които са написани на различни езици и са публикувани в широк времеви обхват, трудът има и още едно достойнство, свързано с този факт. Той се явява своеобразен справочник за най-значимата палеобалканистична научна литература, проследена във времето, групирана според изследвания въпрос.

Трябва да бъде отбелязано и това, че книгата „Увод в палеобалканистиката“, първоначално замислена като учебно пособие, с успех ще се използва като такава за нуждите на университетското обучение по палеобалкански езици и индоевропейско езикознание. Логичността на изложението, аргументираността на тезите, достъпността и яснотата на изказа са важни качества в това отношение.

За безспорните си достойнства на 16 февруари 2018 г. книгата на Албена Мирчева е удостоена с престижната наградата на Фонд „Академик Владимир Георгиев“ за най-добър труд по езикознание през последните три години.

✉ *проф. д.ф.н. Живка Колева-Златева*
Катедра „Обща лингвистика и старобългаристика“
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“
ул. „Т. Търновски“ 2, 5003 Велико Търново
zhivka.zlateva@gmail.com

Публикувано: 30 март 2018